

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ
„STUDII DE POPULAȚIE ȘI ISTORIA MINORITĂȚILOR”

POLITICĂ, DIPLOMAȚIE ȘI PROPAGANDĂ.
REGINA MARIA A ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI

= Rezumat teză =

COORDONATOR:

Cercetător științific I dr. LUMINIȚA DUMĂNESCU

Doctorand:

GĂUREAN IOANA-NICOLETA

Cuprins

INTRODUCERE. “ACEA VECHE LEGENDĂ”	5
ÎNTREBĂRI DE CERCETARE, SURSE, ȘI ANALIZA ISTORIOGRAFIEI	8
CAPITOLUL I. REGINA ÎN NEUTRALITATE, 1914-1916	24
I.1. POPULARA PRINCIPESĂ DE COROANĂ. AUGUST – OCTOMBRIE 1914	25
I.1.1. CONSILIUL DE COROANĂ, 3 AUGUST 1914	27
I.1.2. ZVONURILE DESPRE ABDICAREA REGELUI CAROL I	33
I.1.3. CURENTUL ANTI-DINASTIC	38
I.2. NOUA REGINĂ. OCTOMBRIE – DECEMBRIE 1914	43
I.3. REGINA DIPLOMAT. IANUARIE – DECEMBRIE 1915	56
I.3.1. REGINA ȘI PUTERILE CENTRALE	57
I.3.2. REGINA ȘI REGELE	65
I.3.3. REGINA DE HOHENZOLLERN A GRECIEI ȘI SOȚUL EI	69
I.3.4. RĂZBOIUL DE PROPAGANDĂ ÎMPOTRIVA REGELUI FERDINAND ..	74
I.3.5. „NEMȚOAICA” ȚARINĂ A RUSIEI	76
I.3.6. SCRISORILE MANIFEST ALE REGINEI MARIA	83
I.4. REGINA NERĂBDĂTOARE. IANUARIE – AUGUST 1916	95
I.4.1. REGINA MARIA ȘI INTERVENȚIONIȘTII	96
I.4.2. REGINA MARIA ȘI INCIDENTUL DE LA MAMORNIȚA	101
I.4.3. ÎNCERCUIREA REGELUI FERDINAND KING	104
CONCLUZIILE CAPITOLULUI	114
CAPITOLUL II. REGINA ÎN ASCENSIUNE	115
II.1. REGINA ENTUZIASTĂ. 28 AUGUST – 6 SEPTEMBRIE 1916	116
II.1.1. RĂSPUNSURI INTERNAȚIONALE LA INTERVENȚIA ROMÂNIEI ...	119
II.1.2. MANIPULĂRI PROPAGANDISTICE ALE ÎNRUDIRILOR REGALE ...	127
II.1.3. STRATEGIA DE RĂZBOI A ROMÂNIEI	133
II.1.4. CĂDEREA TURTUCAIEI	138
II.1.5. EFORTURILE REGINEI MARIA DE A STĂVILI DEMORALIZAREA .	143
II.2. MAMA REGINA. 6 SEPTEMBRIE – 25 NOIEMBRIE 1916	149
II.2.1 CONSOARTE REGALE PE TIMP DE RĂZBOI	149
II.2.2. ACTIVITATEA DE RĂZBOI TIMPURIE A REGINEI MARIA	161

II.2.3. NOTORIETATEA REGINEI MARIA ÎN GERMANIA	167
II.2.4. POPULARITATEA REGINEI MARIA ÎN FRANȚA ȘI ANGLIA	171
II.2.5. BOMBARADAREA BUCUREȘTIULUI	183
II.2.6. REGINA MARIA ȘI PERSPECTIVA LUI WASHBURN	189
II.2.7. DEGRADAREA CAMPANIEI DE TOAMNĂ A ROMÂNIEI	194
II.2.8. „TREBUIE SĂ NE AJUȚI, NICKY!”	201
II.2.9. „REGINA MARIA E O FEMEIE DETERMINATĂ”	206
II.2.10. MOARTEA PRINCEPULUI MIRCEA	210
II.2.11. NUMĂRĂTOAREA INVERSĂ SPRE EXIL	226
CONCLUZIILE CAPITOLULUI	237
CAPITOLUL 3. REGINA LA PUTERE, 1917	238
III.1. REGINA ȘI ȚARUL. 25 NOIEMBRIE 1916 – 11 IANUARIE 1917	239
III.1.1. „ȚARUL E SLAB”	243
III.1.2. FORȚELE RUSEȘTI DIN MOLDOVA	247
III.1.3. MISIUNEA GENERALULUI MOSSOLOV ÎN ROMÂNIA	252
III.1.4. MAREA DUCESĂ VICTORIA FEODOROVNA LA IAȘI	257
III.1.5. IMPLOZIA DINASTIEI ROMANOV	260
III.2. REGINA ȘI BRĂȚIANU. 1 DECEMBRIE 1916 – 6 APRILIE 1917	263
III.2.1. „DACĂ AȘ FI BĂRBAT...”	265
III.2.2. GENERALUL PREZAN CA ȘEF AL STATULUI MAJOR	267
III.2.3. UN GUVERN DE UNITATE NAȚIONALĂ	272
III.2.4. O LOVITURĂ MILITARĂ ABANDONATĂ ÎN FAȘĂ	275
III.2.5. RETALIEREA LUI BRĂȚIANU	278
III.2.6. REGINA MARIA vs. ȚARINA ALEXANDRA	280
III.3. REGINA OMNIPREZENTĂ. 17 DECEMBRIE 1916 – 7 NOIEMBRIE 1917	291
III.3.1. CAMPANIA JURNALISTICĂ A REGINEI MARIA	294
III.3.2. EPIDEMIA DE TIFOS EXANTEMATIC	305
III.3.3. “ȘI AȘA MII ȘI MII DE OAMENI M-AU ÎNTÂLNIT...”	311
III.3.4. ULTIMA BĂTĂLIE A REGINEI MARIA	316
CONCLUZIILE CAPITOLULUI	330
CONCLUZIE. „FAȚA ROMÂNIEI”	331
LISTA DE REFERINȚE PENTRU MOTTO-URILE DE ÎNCEPUT DE CPITOL	341
BIBLIOGRAFIE	343

POLITICĂ, DIPLOMAȚIE ȘI PROPAGANDĂ.
REGINA MARIA A ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI

Cuvinte cheie: Regina Maria a României; regalitate și diplomație; diplomație regală; monarhii europene; Marele Război; Primul Război Mondial; politică de război; propagandă de război.

În decursul ultimului deceniu, în contextul comemorării centenarului Marelui Război, cercetători din întreaga Europă au revizitat, reevaluat și, uneori, au contestat perspectivele clasice și discursurile convenționale create în jurul conflagrației care a dus la răsturnarea vechii ordini continentale. În spiritul acestui nou val de analiză istorică a fost realizată și cercetarea de față. Subiectul central al acestui studiu este activitatea Reginei Mariei în Marele Război și impactul pe care implicarea energică a suveranei l-a avut asupra populației. Datorită simbolismului excepțional pe care anul 1918 îl are în conștiința românească, realitatea participării României în prima conflagrație mondială este adeseori eclipsată de veritabilul mit național țesut în jurul poveștii Marelui Război — iar, în cea mai mare parte a ultimului secol, oricând regimul a permis-o, imaginea Reginei Maria apare în prim-plan ca o icoană a acestui mit național.

În ciuda unui interes istoric sporit față de viața și activitatea celei de-a doua suverane a României, subiectul manierei în care Regina Maria și-a creat legenda în timpul Primului Război Mondial nu a fost încă abordat dintr-o perspectivă critică modernă, lipsită de clișee ideologice sau elogii sentimentale. Noutatea tezei de față se prezintă pe două planuri: pe de o parte, cercetarea se bazează pe analiza detaliată a unor surse nevalorificate anterior, precum mărturii străine, corespondență și presă internațională, dar și materiale mai puțin cunoscute din arhivele românești. Pe de cealaltă parte, implicarea Reginei Maria în război a fost evaluată din perspectiva apartenenței sale la întortocheata rețea de familii regale ce caracteriza Europa începutului de secol XX. Așadar scopul principal al tezei propuse este de a oferi o analiză cuprinzătoare și detaliată a activității Reginei Maria pe parcursul celor mai importante etape ale participării României în Marele Război — și anume: perioada de neutralitate, 1914-1916; campania militară de toamnă din 1916; anul exilului, 1917; precum și primele luni ale anului 1918, încheind cu momentul în care România a fost constrânsă de împrejurările internaționale să părăsească conflagrația prin semnarea unei păci separate cu Puterile Centrale. Factorii care au determinat-o pe suverana României să asume și să mențină, în ciuda oricăror obstacole, o poziție

intervenționistă hotărâtă au fost evaluate pentru a se ilustra cum a evoluat activitatea sa în funcție de fiecare etapă a războiului.

Argumentele propuse în această lucrare au fost dezvoltate urmărindu-se firul următoarelor întrebări de cercetare:

1. Care a fost activitatea Reginei Maria în timpul războiului și cum a evoluat aceasta între iulie 1914 și martie 1918, când România a semnat pacea separată?
2. În ce mod a influențat diplomația regală intrarea și participarea României în Marele Război?
3. În ce manieră caracterul și mentalitatea Reginei Maria s-a reflectat în activitatea sa de război și cum sunt acestea comparabile cu exemplele altor consoarte regale?
4. În ce măsură a fost Regina Maria restricționată în activitățile sale de roluri și/sau restricții specifice de gen și ce actori naționali/străini au ajutat-o să ocolească aceste limitări?
5. Există un mit național și/sau o legendă a Reginei Maria și în ce măsură au fost acestea cultivate de însăși Regina Maria?

Cercetarea a urmărit cronologic activitatea Reginei Maria și a identificat trei etape principale ale implicării sale, fiecare corespunzând unui anumit interval temporal în războiul României. Astfel, după cum se subliniază în **Capitolul I**, în perioada neutralității Regina Maria a acționat din umbră, colaborând în jocurile de culise cu premierul Ion I. C. Brătianu, mimând poziția echidistantă a acestuia — dacă nu chiar duplicitară — în ceea ce privea cele două blocuri politico-militare. Între 1914-1916, Regina s-a străduit să protejeze imaginea publică a Regelui Ferdinand, pregătindu-l cu atenție pentru momentul intervenției României împotriva Germaniei, țara natală a monarhului. **Capitolul II** abordează cea de-a doua etapă a istoriei României în Marele Război, și anume intervenția propriu zisă urmată de campania de toamnă a anului 1916, perioadă în care Regina Maria dobândește o poziție de influență din ce în ce mai sporită. Această poziție se datorează pe de-o parte răspunsurilor prompte și energice pe care Regina le-a avut față de nenorocirile militare ale țării, dar a fost puternic favorizată și de relaxarea normelor societale și restricțiilor de gen, relaxare tipică circumstanțelor excepționale de război. A treia etapă a implicării Reginei Maria, examinată în **Capitolul III**, este definită de asumarea unui rol esențial la epicentrul evenimentelor. Anul 1917 o surprinde pe Regina Maria la apogeul puterii sale, acesta fiind anul în care suverana a concentrat în mâinile sale o putere politică și financiară

tangibilă, precum și o influență mediatică substanțială. Având în vedere prestigiul și determinarea suveranei, odată ce România a fost forțată de circumstanțe externe să accepte o pace separată cu Puterile Centrale, Regina Maria a fost brusc încătușată. În scrierile sale, Regina descrie anul 1918 ca fiind anul ei de tăcere, anul în care i s-a interzis în mod deliberat să comunice cu poporul ei, fiindu-i limitate mișcările și interacțiunea de teama unor posibile repercusiuni ale puterilor victorioase. Din acest motiv, prezenta lucrare se concentrează exclusiv pe cei trei ani de implicare „activă” ai Reginei Maria, lăsând subiectele rezistenței tăcute din 1918 și gloriei recâștigată din 1919 ca fundamente pentru cercetările viitoare.

În urma evaluării amănunțite a materialului sursă, se poate afirma că argumentul propus și prezentat în această lucrare este că Regina Maria a României a jucat un rol activ și semnificativ în participarea țării sale la Marele Război. În concordanță cu firea sa impulsivă și dinamică, Maria a abordat războiul fără a urma o strategie prestabilită, eforturile sale fiind într-o evoluție constantă, în permanentă expansiune, intensitatea implicării suveranei și varietatea acțiunilor sale crescând proporțional cu greutatea care s-au abătut asupra României și populației sale. Conștientă că educația precară de care beneficiase nu a ajutat-o să-și dezvolte o gândire sistematică, Maria și-a îmbrățișat neajunsurile, le-a transformat în arme folosite în propriul avantaj și a înfruntat viața și războiul ghidându-se după instinct și forța voinței. În cele din urmă, Regina Marie a fost wildcardul României în Marele Război — și s-a dovedit a fi o carte câștigătoare.

CAPITOLUL I. REGINA ÎN NEUTRALITATE, 1914-1916

La momentul asasinatului de la Sarajevo, România se afla în proces de schimbare a direcției sale în politica internațională. Spre 1914, alianța de trei decenii a României cu Germania și Austro-Ungaria nu mai era percepută ca servind intereselor și ambițiilor țării, motiv pentru care generația tânără de politicieni români își îndrepta atenția către Antanta Cordială. În acest climat politic, când Regele Carol I a convocat un Consiliu de Coroană pentru ca elita politică să decidă poziția României în conflagrația europeană proaspăt declanșată, țara a optat pentru neutralitate.

În timpul crizei dinastice care a definit ultimele luni ale domniei Regelui Carol I, Princesesa Moștenitoare Maria s-a delimitat ca o figură aparte în cadrul familiei regale: în timp ce Regele, Regina și Principele Moștenitor erau batjocoriți pentru rădăcinile lor germane, Maria era proclamată ca speranța țării, fiind elogiată pentru descendența ei ruso-britanică. Deși își

petrecuse cea mai mare parte a tinereții într-o stare de inerție înnebunitoare din cauza controlului strict exercitat de Regele Carol asupra membrilor familiei sale, Principesa Moștenitoare s-a maturizat rapid în urma Răscoalei Țărănești din 1907 când în mod discret, dar persistent a fost atrasă în anturajul politic al liderului liberal Ion I. C. Brătianu. Sub îndrumarea acestuia, viitoarea Regină a României și-a dezvoltat cunoștințele și interesul față de problematici de politică internă și externă, devenind treptat o adeptă a visului de unificare națională a românilor.

După două luni de tensiune aprinsă, România s-a trezit în dimineața zilei de 10 octombrie cu vestea trecerii în neființă a Regelui Carol și începutul unei noi domnii, cea a Regelui Ferdinand. În ciuda faptului că „*detesta neutralitatea*”, pentru că această stare a lucrurilor o obliga să fie „*atentă la fiecare cuvânt rostit și la fiecare părere exprimată*”¹, noua Regină a României s-a comportat pe timpul celor doi ani premergători intervenției cu semnificativ mai multă prudență decât i se atribuisse. Retrospectiva oferă o imagine distorsionată asupra atitudinii Reginei Maria pe timpul neutralității, favorizând impresia că poziția pro-antantisă deschisă și zeloasă care a caracterizat comportamentul suveranei în timpul războiului se aplică invariabil și anilor 1915-1916. Cu toate acestea, sursele istorice infirmă această supoziție. Departe de a sugera că sentimentele Reginei Maria au fost în vreun moment al conflagrației de altă natură decât una ferm pro-britanică, ceea ce se dorește subliniat este faptul că pe timpul perioadei de neutralitate Regina a reușit să se prezinte public drept un susținător sincer al poziției neintervenționiste a României.

O chestiune importantă care a trebuit soluționată înainte ca România să poată face parte din tabăra Aliată a fost poziția politică a Regelui Ferdinand. Regina Maria era conștientă că intra în atribuțiile sale să se asigure că soțul ei, născut în Germania, avea să fie gata să accepte inevitabilul și să sprijine Antanta la momentul potrivit. Prin urmare, cu grijă și dăruire, Maria s-a străduit să-l convingă pe Rege că loialitatea unui suveran era în primul rând față de țara pe care o conducea și nu față de țara natală. Mai mult, Regina Maria a adoptat o poziție extrem de protectoare, fiind deranjată de orice campanie de presă negativă îndreptată împotriva Regelui. Prin urmare, suverana a făcut tot posibilul pentru a încerca să înfrâneze trendul propagandistic negativ ce a caracterizat anul 1915 și să încurajeze sentimentele pozitive ale poporului română față de suveranul său.

¹ Marie of Romania, *Ordeal...*, p. 22.

În calitate de consoartă a monarhului, Regina nu beneficia de prerogative constituționale proprii și putea influența situația politică a țării doar în măsura în care era invitată să o facă de către cei aflați în poziții de putere. În anii neutralității, sursa de împuternicire politică a Reginei Maria a fost, aproape exclusiv, premierul Ion I. C. Brătianu. La sfatul său, Regina a abordat strategii adecvate de interacțiune cu reprezentanți ai Puterilor Centrale și Antantei, precum și cu ceilalți lideri politici români. Cea mai notabilă intervenție a Reginei Maria între 1914 și 1916 a fost inițierea unei comunicări diplomatice cu monarhii Marii Britanii și Rusiei. Astfel, pe lângă faptul că s-a asigurat că Regele Ferdinand era pregătit moral pentru intervenție și că imaginea suveranului în România și în statele aliate rămâne fără pată, Regina Maria a contribuit și la deschiderea drumului către negocierile oficiale de alianță între guvernul condus de Brătianu și cel al puterilor Aliate. La o săptămână distanță, pe 22 și 29 mai 1915, Maria a scris câte o epistolă de peste zece pagini pentru fiecare dintre verii ei primari, regele George al V-lea al Regatului Unit și țarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Instruită de premierul Brătianu, Regina Maria a folosit cele mai convingătoare argumente istorice, geografice și demografice pentru a demonstra drepturile României asupra Transilvaniei, Banatului și Bucovinei. În esența lor, cele două epistole erau asemănătoare, dar le diferenția tonalitatea — fiecare fiind redactată pentru a se potrivi cu personalitatea, cunoștințele și implicarea suveranului căreia îi era adresată. Deși Regina Maria a primit răspunsuri încurajatoare de la cei doi monarhi, România și-a menținut neutralitatea încă un an.

Abia pe 17 august 1916, alianța dintre România și Antanta a fost pecetluită prin semnarea a două convenții, una politică și una militară. Pe 27 august, Regele Ferdinand a convocat un Consiliu de Coroană în cadrul căruia a informat elita politică a țării că România își abandona neutralitatea.

CAPITOLUL II. REGINA ÎN ASCENSIUNE, 1916

La 28 august 1916, după doi ani de neutralitate, România s-a alăturat Antantei în conflagrația europeană. Cele trei luni care au urmat, numite campania de toamnă a anului 1916, au fost perioada cea mai dinamică a participării României la Marele Război. Deși și-a început campania militară favorabil, România a înregistrat prima înfrângere după doar zece zile de luptă. Strategic, capturarea capului de pod de la Turtucaia a fost de mică importanță, totuși, înfrângerea rapidă a afectat psihologic conducerea românească într-o asemenea măsură încât întregul curs al

războiului a fost deraiat. În cele din urmă, căderea Turtucaiei din 6 septembrie a pus în mișcare un efect de domino dezastruos care a dus, trei luni mai târziu, la căderea Bucureștiului.

Imediat după intervenția României, Regina Maria s-a concentrat pe organizarea unui spital în cadrul Palatului Regal și a lucrat la dotarea și înființarea unei rețele de ambulanțe. Asemenea altor consoarte regale din Europa, Regina României a îmbrăcat o uniformă albă de soră de caritate și, deși nu a fost implicată în nicio activitate medicală, și-a petrecut majoritatea timpului în spitale, oferind cuvinte de sprijin și încurajare soldaților răniți, căutând astfel să încurajeze o legătură mai strânsă între ea și popor. Conștientă de puterea pe care o puteau genera fotografiile într-o eră a revistelor ilustrate, Regina Maria și-a popularizat imaginea în uniformă de infirmieră atât în România, cât și în străinătate, dezvoltând o colaborare fructuoasă cu jurnaliști români și de peste hotare.

Pe măsură ce situația militară a țării s-a deteriorat, Regina Maria a răspuns la schimbările militare rapide cu un optimism și o atitudine hotărâtă care lipsea altor lideri politici. Deși fără mare rezultat, Regina a încercat să-și transpună viziunea pozitivă și credința neclintită în victoria finală asupra unui Premier deznădăjduit și a unui Rege pasiv. Găsind din ce în ce mai puține resurse în omul politic care îi susținuse eforturile anterioare, Maria și-a dezvoltat treptat alte căi de influență, insistând asupra interacțiunilor constante cu reprezentanți militari, diplomatici și exponenți ai presei.

În funcție de nevoile României, activitatea Reginei Maria s-a extins. Ea a corespondat frecvent cu rudele sale din Rusia, inspirându-se din experiența lor de război pentru a-și organiza munca cât mai eficient, într-o perioadă cât mai scurtă de timp. Mai mult, Regina a făcut apeluri repetate către Țarul Nicolae al II-lea pentru a face presiuni spre îmbunătățirea comunicării și colaborării dintre generalii ruși trimiși în regiune și omologii lor români. Pe măsură ce războiul s-a înrăutățit pentru România, Maria a intervenit pe lângă vărul ei autocrat pentru a solicita tot mai multe întăriri rusești. Din păcate, în ciuda eforturilor verilor regali, soldații români și ruși au rămas aliați reticenți, dacă nu înverșunați unii împotriva celorlalți.

Spre sfârșitul lunii octombrie, Regina a fost nevoită să-și îndrepte atenția către problemele personale, deoarece fiul ei cel mic s-a îmbolnăvit de febră tifoidă. În mijlocul unui flux constant de știri militare îngrijorătoare, Regina Maria s-a confruntat și cu moartea subită a copilului ei de trei ani. Trecerea în neființă a Principelui Mircea, pe 2 noiembrie 1916, a afectat psihologia de război și, implicit, activitatea Reginei Maria ca nimic altceva în decursul

conflagrației: moartea fiului ei a fost momentul în care, ca răspuns la propria traumă, Regina Maria a început să-și construiască imaginea de mamă a poporului — Mama Regina, legendă care avea să supraviețuiască războiului. În repetate rânduri, în diferite scrisori, însemnări de jurnal și chiar articole de presă, Maria a încercat să facă față pierderii sale creând o narațiune a intervenției divine, a predestinației și a altor asemenea simboluri de credinței în puterea destinului. Această credință că moartea Principelui Mircea era spre izbânda României a ajutat-o să își mențină o atitudine pozitivă și să răspundă cu forță la desfășurarea evenimentelor. Ocuparea Bucureștiului, abandonarea micului mormânt alb în mâinile inamicului și exilul de la Iași nu au făcut decât să cimenteze și să exacerbeze această narațiune, sporind spiritul de luptă al Reginei Maria.

CAPITOLUL III. REGINA LA PUTERE, 1917

România a trăit Marele Război într-o manieră semnificativ diferită în 1917 decât în 1916. Concentrate de-a lungul râului Siret, forțele ruso-române au rămas în tranșee, angajându-se în puține bătălii. Luptele anului 1917 au fost de natură internă: depășirea tragediei și terorii de a avea jumătate din țară sub ocupație străină, remedierea efectelor devastatoare ale epidemiei de tifos exantematic și gestionarea alianței cu Rusia în contextul politico-militar precar și periculos generat de căderea Imperiului Țarist. Pe tot parcursul anului 1917, Regina Maria a lucrat neobosit, activitatea ei de război atingându-și apogeul spre începutul verii. Astfel, în ciuda tuturor provocărilor, 1917 a fost anul de putere al Reginei Maria, anul în care influența ei a devenit primordială în țară.

În timpul iernii și primăverii anului 1917, Regina Maria s-a implicat profund în chestiunile politice și militare. Când și-a început exilul după ocuparea Bucureștiului, Regina și-a propus să redreseze problemele de corupție și nepotism, pe care le percepea ca fiind responsabile pentru nenorocirile României. Încercând, fără success, să-și convingă mentorul politic, Premierul Brătianu, să accepte formarea unui guvern de unitate națională, Regina a forțat schimbarea făcând presiuni asupra Regelui Ferdinand. Astfel remanierea guvernamentală a avut loc în ultimele zile ale lunii decembrie. Mergând un pas mai departe, Regina Maria a continuat presiunile spre numirea Generalului Prezan în funcția de șef al Statului Major, făcându-se astfel parțial responsabilă de demiterea Generalului Iliescu, mâna dreaptă a lui Brătianu la Cartierul General. Intervențiile Reginei în domeniul politic și militar au dus la o ruptură semnificativă

între ea și liderul liberal. Astfel, relația și comunicarea dintre Regina Maria și Premierul Brătianu au fost tensionate pentru o lungă perioadă de timp. Cele două personalități puternice și-au rezolvat diferențele doar din cauza pericolelor pe care le reprezenta căderea Imperiului Țarist spre supraviețuirea României.

Între timp, din cauza suprapopulării Moldovei, a deficitului de resurse și a unei ierni grele, o violentă epidemie de tifos exantematic s-a răspândit în întreaga provincie. Ca răspuns la această nouă dificultate și la demoralizarea constantă a populației, Regina Maria și-a extins aria de activitate prin demararea unui proiect jurnalistic, publicând articole inspiraționale, nostalgice și extrem de înduioșătoare în cele două ziare de importanță ale țării. Mai presus de toate, Regina a dorit să arate poporului român că nu era indiferentă față de luptele lor, ci dimpotrivă, trăia și ea aceleași zile de nesiguranță alături de ei. Publicându-și articolele cu o frecvență impresionantă, Regina Maria a reușit să se lege de inima poporului român.

Între timp, neobosită, Regina a călătorit din spital în spital, vizitând soldații bolnavi și răniți pentru a le oferi cuvinte de mângâiere, încurajare și recunoștință. În iunie, Regina Marie avea deja trei spitale în jurisdicția sa, toate administrate de Jean Chrissoveloni, un bancher înstărit care a fost unul dintre cei mai puternici susținători ai ei și o sursă constantă de ajutor financiar. Numeroase alte instituții medicale au lucrat sub patronajul Reginei Maria sau au purtat numele ei, în timp ce ambulanțele care transportau răniții de pe câmpul de luptă către siguranța secțiilor medicale erau cele ale organizației ei. Treptat, numele sau chipul Reginei Maria părea să apară oriunde românii își întorceau privirea, Regina dobândind o reputație de ființă omniprezentă în rândul soldaților în special și al poporului român în general. Pe când activitatea de pe frontul de luptă a fost reluată în luna iulie, Regina Maria era iubită în întreaga țară.

Fără îndoială, în 1917, Regina Maria nu mai depindea de Premierul Brătianu ca sursă de împuternicire politică. După ce și-a consolidat cu grijă relația cu liderii militari, diplomații străini și jurnaliștii, eforturile Reginei Maria ajunseseră să fie sprijinite de o multitudine de susținători care au ajutat-o să acționeze cu un grad substanțial de independență.

În contextul tulburărilor din Rusia, Regina Maria a folosit imensa popularitate pe care o dobândise pentru a contracara amenințările revoluționare din Moldova. Din păcate, deși poporul român a rămas loial Regelui și Reginei sale, iar armata română a fost învingătoare în luptele din 1917, răspândirea bolșevismului la Petrograd a forțat România să se retragă din război la începutul anului 1918. Percepută ca un inamic principal de către Puterile Centrale, Regina Maria

a fost restricționată în activitatea publică pentru mare parte a anului 1918 — cu toate acestea, anul 1917 îi consolidase deja legenda.

În 1917, căderea Imperiului Rus a afectat activitatea de război a României mai mult decât orice altceva, anulând semnificația victoriile militare de la Mărăști, Mărășești și Oituz. România a fost nevoită să părăsească Marele Război din cauza deflexiunii Aliatului său. Regina Maria se afla la apogeul puterii și popularității sale când armistițiul și pacea separată impusă României au pus capăt activității ei. În câteva săptămâni, omniprezenta Regină a fost redusă brusc la tăcere. Cu toate acestea, Maria reușise deja să creeze în jurul imaginii și activității sale o poveste eroică, iar rezistența tăcută a anului 1918 nu a făcut decât să sporească în ochii lumii prestigiul suveranei.

CONCLUZIE

Maria, nepoata captivantă a Reginei Victoria și a Țarului Alexandru al II-lea, a devenit Regină a României în octombrie 1914, odată cu urcarea pe tron a soțului. În ciuda dorinței de a juca un rol în destinul țării sale, Regina Marie a trebuit să țină cont de dezavantajele impuse genului său. În postura de consoartă a suveranului, Maria nu beneficia de prerogative constituționale. Cu toate acestea, condițiile extraordinare de război i-au permis Reginei să-și extindă semnificativ aria de activitate în ceea ce era perceput în mod tradițional drept o sferă de desfășurare masculină. Orișicât, influența Reginei Maria asupra chestiunilor politice și militare a rămas dependentă de bărbații care i-au susținut opiniile. În cele din urmă, suveranul, politicienii și militarii din România, precum și reprezentanții străini și jurnaliștii au fost cei care au sporit abilitățile Reginei Maria, împrumutându-și propriile pârghii de putere — iar atunci când aceste pârghii au fost retrase, pierderea puterii Reginei a fost imediată.

Nereușind să împiedice retragerea României din război, Regina Maria s-a retras la țară. În cea mai mare parte a anului 1918, ea a dus o viață de exil în exil, concentrându-și eforturile spre a ajuta populația locală să-și reconstruiască viața după război. Când soarta războiului s-a întors în favoarea Antantei și România a redeclarat război Germaniei în noiembrie 1918, Regina s-a întors la Iași, reluându-și rolul în vâltoarea evenimentelor. Reginei i s-a făcut o primire grandioasă în capitala sa de exil, un semn de recunoștință întârziat pentru lupta sa formidabilă de susținere a rezistenței.

Regina Maria nu a câștigat Marele Război când se afla în apogeul puterii sale; dimpotrivă, ea a câștigat războiul într-un moment în care colaboratorii ei o abandonaseră, considerând că atitudinea ei încăpățânată reprezenta un pericol pentru România, așisderea unei misiuni sinucigașe. Când Germania s-a prăbușit sub rănile războiului său de uzură, Regina Maria a fost omagiată ca eroină atât în România, cât și în statele aliate. Lupta lungă și consecventă a Reginei Maria pe timpul războiului i-a câștigat suficientă notorietate pentru a-i permite continuarea activității pe scenele pariziene. În primăvara anului 1919, Regina Maria s-a alăturat Conferinței de Pace dorind să dea României un chip — chipul ei — și astfel să-și ajute țara să-și atingă scopul de război: unirea tuturor românilor sub o singură coroană.

Prezenta lucrare și-a propus să creeze o relatare detaliată a acțiunilor și a mentalității Reginei Maria în anii primei conflagrații mondiale. S-a observat că Regina Maria a avut o abordare foarte dinamică a războiului, fiind mereu pregătită să-și adapteze răspunsurile în perfectă concordanță cu necesitățile evenimentelor în evoluție. În anii neutralității, Regina a cultivat latura diplomatică a caracterului ei. Deși era o susținătoare avidă a intervenției României de partea Antantei, Regina a menținut o poziție neutră convingătoare, inducând în eroare reprezentanții Germaniei și Austro-Ungariei în ceea ce privește înclinațiile politico-militare ale guvernului român. În culise însă, Maria a fost angajată de premierul Brătianu ca un diplomat impromptu care și-a valorificat relațiile de familie în folosul țării. Odată ce România a declarat război Austro-Ungariei, Regina a schimbat strategia, renunțând la atitudinea diplomatică și îmbrățișând estența de luptătoare a naturii sale. Pentru o scurtă perioadă, Maria a încercat să rămână în limitele rolului tradițional al consoartelor regale în timp de război: a îmbrăcat o uniformă albă de asistentă, a organizat un spital și a înființat o unitate medicală auxiliară. Progresul dezastruos al campaniei româniei a determinat-o pe Regina Maria să depășească în mod repetat acele limite tradiționale și să-și extindă aria de activitate și influență. Nereușind să-și determine soțul și moștenitorul să îi împărtășească viziunea și folozofia privind datoria regală în timp de război, Regina Marie și-a asumat personal rolul regal central, de regulă destinat suveranului: „*Dă-le oamenilor sentimentul că ești peste tot*”², îl sfătuisse Regina pe Principele Carol; „*Fii o realitate pentru români, nu un nume*”³, îl îndemnase ea pe Regele Ferdinand. Când răspunsul ambilor bărbați a fost nesatisfăcător, Regina și-a urmat propriile sfaturi, indiferentă

² A.N.R., Bucharest, fonds *Regina Maria*, file III/104, pp. 111-113.

³ A.N.R., Bucharest, fonds *Regina Maria*, file III/103, pp. 69-70.

față de normele de gen și chiar de limitele constituționale. Făcând acest lucru, Regina Maria a identificat și oportunitatea de a își lega sufletul de poporului ei.

O prințesă spaniolă care a publicat în 1925 o relatare personală despre diferitele curți regale ale Europei în perioada ulterioară Marelui Război, a scris următoarea mărturisire despre mătușa ei, Missy:

„Regina Maria este cea mai uimitoare personalitate din România de astăzi —mai că îmi vine să scriu ‘cea mai importantă’, însă numai cei inițiați în problematicile istoriei României ar putea, în adevărată cunoștință de cauză, să aprecieze acest lucru.”⁴

Prezenta lucrare și-a propus tocmai asta: să evalueze influența Reginei Maria în participarea României la Marele Război. Deși nimeni nu este „cea mai importantă” persoană dintr-o țară de-a lungul întregii sale vieți, există anumite momente în care anumite persoane joacă cu adevărat acest rol. Datorită implicării sale în ghidarea României în cei doi ani de neutralitate și a eforturilor sale în urma intervenției, Regina Maria a fost cea mai importantă persoană din România în anul 1917. Totodată, Regina Maria a fost cea mai importantă persoană din România în timpul Conferinței de Pace din 1919 în timp ce fascina Parisul. Și, cu siguranță, Regina Maria a fost cea mai importantă persoană din România pe 15 octombrie 1922, când a fost încoronată „Împărăteasa” a tuturor românilor. Astfel, concluzia rezumată a acestei cercetări este că istoria Marelui Război a României nu poate fi separată de Regina Maria și nici povestea Reginei Maria nu poate fi relatată fără Marele Război.

⁴ Eulalia of Spain, *Courts and Countries after the War*, New York, Dodd, Mead and Company, 1925, p. 229

BIBLIOGRAPHY:

INEDITED SOURCES

Romanian National Archives [A.N.R.]

Fonds *Regina Maria* / Queen Marie

- III/2 [wartime articles]
- III/6 [wartime articles]
- III/29-I [manuscript of My Country]
- III/29-II [manuscript of The Country That I Love]
- III/30-I [wartime articles handwritten and typed copies]
- III/30-II [wartime articles handwritten and typed copies]
- III/34-I [wartime manuscripts: From My Soul to Theirs. Part I]
- III/34-II [wartime manuscripts: From My Soul to Theirs. Part II]
- III/98 [manuscript of Queen Marie's first memoir, 1910-1916]
- III/100-I [manuscript of The Real Regina Maria, vol 1]
- III/100-II [manuscript of The Real Regina Maria, vol 1]
- III/100-III [manuscript of The Real Regina Maria, vol 1]
- III/102 [diary 10 October 1914 – 17 September 1916]
- III/103 [diary 18 September 1916 – 24 October 1916]
- III/104 [diary 25 October 1916 – 26 November 1916]
- III/105 [diary 27 November 1916 – 23 December 1916]
- III/106 [diary 24 December 1916 – 26 January 1917]
- III/107 [diary 27 January 1917 – 20 March 1917]
- III/108 [diary 21 March 1917 – 5 June 1917]
- III/109 [diary 6 June 1917 – 1 September 1917]
- III/110 [diary 2 September 1917 – 2 November 1917]
- III/111 [diary 3 November 1917 – 6 February 1918]
- III/112 [diary 7 February 1918 – 8 April 1918]
- III/113 [diary 9 April 1918 – 16 June 1918]

- III/114 [diary 17 June 1918 – 19 September 1918]
- III/115 [diary 20 September 1918 – 5 January 1919]
- III/118, III/121, III/124, III/125, III/128, III/130, III/131, III/135, III/136, III/137, III/141, III/144, III/163, III/175. [post-war diaries]
- V/2174, V/2180, V/2475, V/2699, V/2713, V/2814, V/2715, V/2716, V/2717, V/2718, V/2719, V/2720, V/2721, V/2723, V/2725, V/2726, V/2728, V/2732, V/2799, V/2800, V/2802, V/2803, V/2805, V/2806, V/2812, V/2813, V/3152, V/3153, V/3154, V/3502, V/3379, V/3381, V/3383, V/3386 [correspondence]
- Other fonds: *Casa Regală*, files 41/1914 & 16/1916, *Regele Ferdinand*, file V/434.

Romanian Academy Library [B.A.R.]

Fonds Manuscripts — Regina Maria

- S2(1)/CCLVI
- S6(5)/CDLXXI
- S12/CCLVII
- S22(2)/CCLVI
- S25(107)/XCVI

Fonds Periodicals

- P IV 371 [Adevărul]
- P IV 667 [Epoca]
- P IV 4590 [România]
- P I-IV 2079 [Neamul Românesc]

Romanian Ministry of Foreign Affairs Archive [M.A.E.]

Materia 71/914.E2, file 79, Vol. 99 – Familia Regală

- 27814, f.4
- 27816, f.5
- 27817, f.6
- 27818, f.6
- 28406, f.9

- 28407, f.10
- 28409, f.11

Royal Archives, Windsor [R.A.]

- PS/PSO/GV/C/Q/1550/125
- PS/PSO/GV/C/Q/1550/126
- GV/ADD/COPY/135

EDITED SOURCES

Queen Marie bibliography

Marie of Romania, *The Lily of Life*, London, Hodder & Stoughton, 1913.

Marie of Romania, *The Dreamer of Dreams*, London, Hodder & Stoughton, 1915.

Marie of Romania, *The Stealer of Light*, London, Hodder & Stoughton, 1916.

Marie of Romania, *My Country*, London, Hodder & Stoughton, 1916.

Marie of Romania, *The Country That I Love: An Exile's Memories*, London, Duckworth, 1925.

Marie of Romania, *The Story of My Life*, New York, Charles Scribner's Sons, 1934.

Marie of Romania, *Ordeal: The Story of My Life*, New York, Charles Scribner's Sons, 1935.

Marie of Romania, *Însemnări zilnice. Volum 2*, Bucharest, Historia, 2006.

Marie of Romania, *Însemnări zilnice. Volum 5*, Bucharest, Historia, 2006.

Marie of Romania, *The Real Regina Maria. The Story of a Soul*, Ioana-Nicoleta Găurean (ed.), Bucharest, Cotroceni National Museum Publishing, 2023.

Primary sources. Diaries and Memoirs

ALIMĂNEȘTEANU, Pia, *Însemnări din timpul ocupației germane. 1916-1918*, Bucharest, Corint Books, 2017.

ARGETOIANU, Constantin, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri – Volum 1. 1871-1916*, Bucharest, Paul Editions, 2022.

ARGETOIANU, Constantin, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri – Volum 2. 1916-1918*, Bucharest, Paul Editions, 2022.

AVERESCU, Alexandru, *Notițe zilnice din războiu, 1916-1918*, Bucharest, Cultura Națională, 1935.

BACALBAȘA, Constantin, *Bucureștii de altădată: 1910-1914*, Bucharest, Editura Universul, 1936.

BACALBAȘA, Constantin, *Capitala sub ocupația dușmanului, 1916-1918*, Bucharest, Editura Vremea, 2017.

de BEAUPOIL, Auguste-Charles, Count of St. Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată*, Bucharest, Humanitas, 2016.

BASSET, Louis, *Războiul unui slujitor devotat*, Bucharest, Humanitas, 2019.

BERTHELOT, Henri M., *Memorii și corespondență, 1916-1919*, Bucharest, Editura Militară, 2012.

BIBESCU, Martha, *Jurnal 1915*, Bucharest, Compania, 2001.

BUCHANNAN, George, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories. Vol II*, London, Cassel & Co. Ltd., 1923.

BUXHOEVEDEN, Sophie, *The Life and Tragedy of Alexandra Feodorovna, Empress of Russia*, London & New York, Longmans, Green & Co., 1929.

CALLIMACHI, Anna-Maria, *Yesterday Was Mine*, New York, McGraw-Hill Book Company Inc., 1949.

CANCICOV, Vasile Th., *Jurnal din vremea ocupației. 1916-1917*, Bucharest, Humanitas, 2015.

CANCICOV, Vasile Th., *Jurnal din vremea ocupației. 1917-1918*, Bucharest, Humanitas, 2016.

CANTACUZINO, Sabina, *Din viața familiei Ion C. Brătianu. 1914-1919*, Bucharest, Humanitas, 2014.

CANTACUZINO-ENESCU, Maria, *Umbre și lumini*, Bucharest, Paul Editions, 2022.

CARPENTER, Frank G., *Carpenter's World Travels: The Alps, the Danube, and the Near East*, New York, Doubleday, Page & Co., 1925.

CRISTESCU, Sorin (ed.), *Scrisorile Regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen (1878-1905)*, Bucharest, Paideia, 2011.

DEHN, Lili, *The Real Tsaritsa*, Boston, Little, Brown & Co., 1922.

DUCA, Ion Gheorghe, *Amintiri politice*, vol. 1, Munich, Jon Dumitru Verlag Publishing, 1981.

DUCA, Ion Gheorghe, *Amintiri politice*, vol. 2, Munich, Jon Dumitru Verlag Publishing, 1981.

DUCA, Ion Gheorghe, *Amintiri politice*, vol. 3, Munich, Jon Dumitru Verlag Publishing, 1981

GILLIARD, Pierre, *Thirteen Years at the Russian Court*, London, Hutchinson & Co. Ltd., 1921.

of GREECE, Prince Nicholas, *My Fifty Years*, London, Hutchinson & Co. Ltd., 1926.

of RUSSIA, Maria Pavlovna, *Education of a Princess. A memoir*, New York, The Viking Press, 1931.

of SPAIN, Eulalia, *Courts and Countries after the War*, New York, Dodd, Mead and Company, 1925.

von HINDENBURG, Paul, *Out of My Life*, New York, Cassel & Co., 1920.

MARGHILOMAN, Alexandru, *Note politice*, vol. 1, Bucharest, Editura Scripta, 1993.

MARGHILOMAN, Alexandru, *Note politice*, vol. 2, Bucharest, Editura Machiavelli, 1994.

MOSSOLOV, Alexandru Alexandrovich, *At the Court of the Last Tsar*, London, Methuen & Co. Ltd, 1935.

MOSSOLOV, Alexandru Alexandrovich, *Misiunea mea în România*, Bucharest, Silex, 1997.

NETZHAMMER, Raymund, *Episcop în România – Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. 1, Bucharest, Editura Academiei Române, 2005.

PALEOLOGUE, Paleologue, *An Ambassador's Memoirs – Vol. III*, London, Hutchinson & Co. Ltd., 1925.

POLIZU-MICȘUNEȘTI, Nicolae, *Niculae Filipescu: Însemnări, 1914-1916*, Bucharest, Corint Books, Bucharest, 2017.

PROCOPIU, Grigore, *Parlamentul în pribegie 1916-1918. Amintiri, note, impresii*, Bucharest, Humanitas, 2018.

RAINER, Martha, *File de jurnal*, Bucharest, Paul Editions, 2021.

de SCHELKING, Eugene, *Recollections of a Russian Diplomat. The Suicide of Monarchies – Wilhelm II & Nicholas II*, New York, The MacMillan Company, 1918.

VIROUBOVA, Anna, *Memories of the Russian Court*, New York, The MacMillan Company, 1923.

VOPICKA, Charles J., *Secrets of the Balkans. Seven Years of a Diplomat's Life in the Storm Centre of Europe*, Chicago, Rand McNally & Company, 1921.

WASHBURN, Stanley, *On the Russian Front in World War One: Memoirs of an American War Correspondent*, New York, Robert Speller & Sons, 1982.

Secondary sources. Journal articles

ATANASIU, Victor, „Unele considerații asupra angajării României în Primul Război Mondial – Ipoteza Z”, in *Studii: Revista de Istorie*, vol. 24, 1971, pp. 1211-1230.

BALANOVICI, Sergiu, “Divizia 8 infanterie în perioada neutralității și în Campania din anul 1916”, in *Acta Moldaviae Septentrionalis*, X/III, 2011, pp. 207-216.

BRĂȚIANU, Elise, “Averescu — 1918”, Ioan Scurtu (ed.), in *Magazin Istoric*, 5/1997, p. 41

BUCUR, Maria, “Between the Mother of the Wounded and the Virgin of Jiu: Romanian Women and the Gender of Heroism during the Great War”, in *Journal of Women's History*, 12(2), 2000, pp. 30-56.

CIOBANU, Ștefan S., “Reflecții asupra vieții lui Nicolae Filipescu. Nicolae Filipescu și idealul national”, in *București - Materiale de Istorie și Muzeografie*, XXII, 2008, pp. 192-211.

CRISTESCU, Sorin, “Destinul se opune abdicării. Un proiect al Regelui Carol devine public după 83 de ani”, in *Magazin istoric*, no. 10, October 1997, pp. 19-21.

DOCEA, Vasile, “Regele Carol: Jurnal, ultima pagină”, in *Lecturn*, III, 1(9), January-March 2015.

FELS, Anna, “Do Women Lack Ambition?”, in *Harvard Business Review*, 82(4), 2004, pp. 50-60.

GĂUREAN, Ioana-Nicoleta, “The Dawn of 1918: Marie of Romania — A Queen in Opposition”, in *World War I and the Birth of a New World Order. The End of an Era*, Ioan Bolovan and Oana Mihaela Tămaș (eds.), Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2020, pp. 97-118.

GRANDHOMME, Jean-Noël, “‘L’homme fort du Royaume.’ La Reine Marie et la construction de la Grande Roumanie, 1913-1922”, in *Guerres mondiales et conflits contemporains*, vol. 264, issue 4, 2016, pp. 7-22.

HACKER, Barton C. and VINING, Margaret, “Cutting a New Pattern: Uniforms and Women’s Mobilization for War, 1854-1919”, in *Textile History*, no. 41, supplement 1, 2010, pp. 101-143.

HÄUSNER, Sophie, “Traditional Costume, Nurse’s Dress, Uniform – The Clothing of Red Cross Nurses in the First World War as Presented in the Autobiographical Texts of Adrienne Thomas and Helene Mierisch (1930/34)”, in *Fashioning the Self in Transcultural Settings: The Uses and Significance of Dress in Self-Narratives*, Claudia Ulbrich & Richard Wittmann (eds.), Ergon Verlag, Würzburg, 2016.

- KAPLAN, Laurie, “‘How Funny I Must Look with my Breeches Pulled Down to my Knees’: Nurses’ Memoirs and Autobiographies from The Great War,” in *Dressing Up For War: Transformations of Gender and Genre in the Discourse and Literature of War*, Aránzazu Usandizaga & Andrew Monnickendam (eds.), Rodopi, New York, 2001.
- PAPERNO, Irina, “What Can Be Done with Diaries?”, in *The Russian Review*, vol. 63, no. 4, 2004, pp. 561-573.
- PETRONI, A., „Prima școală de asistență medicală din lume - Școala Spitalului Sf. Thomas din Londra”, in *Munca Sanitară*, 17 (8), August 1969, pp. 449–454.
- SAKULKU, Jaruwan and ALEXANDER, James, “The Impostor Phenomenon”, in *International Journal of Behavioural Studies*, 6(1), 2011.
- SHANAFELT, Gary W., “Activism and Inertia: Ottokar Czernin's Mission to Romania, 1913–1916”, *Austrian History Yearbook*, 19(1), 1983, pp. 189-214.
- SORG, Moritz A., “Of Traitors and Saints: Foreign Consorts between Accusations and Propaganda in the First World War”, in *The Court Historian*, 24(1), 2019, pp. 1-16.
- STIMSON, Julia C., “The Nurse’s Uniform”, in *The American Journal of Nursing*, 36(4), 1936, pp. 367-372.
- TOMA, Gheorghe and BOARU, Gheorghe, “Campaign Plans and Romanian Strategic Thought in the First World War. Conclusions and Lessons for the Romanian Military Art”, in *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, vol. 1/2018, pp. 71-81.
- TORREY, Glenn E., “Romania leaves the War: The Decision to Sign an Armistice, December 1917”, in *East European Quarterly*, 23(3), 1989.
- ȚURLEA, Petre, “Nicolae Iorga la Iași în vreme de război”, in *Limba Română*, 263(3), 2021, pp. 109-117.

Secondary sources. Books and collective studies

- ALMEDINGEN, E.M., *The Empress Alexandra: 1872-1918*, London, Hutchinson & Co., 1961.
- ANTIP, Constantin, *Istoria presei române*, Bucharest, Academia Ștefan Gheorghiu, 1979.
- ARMĂ, Alexandru, *Bucureștiul sub bombele germane, august-noiembrie 1916*, Bucharest, Editura Vremea, 2015.
- ARONSON, Theo, *Crowns in Conflict: The Triumph and the Tragedy of European Monarchy, 1910-1918*, London, Thistle Publishing, 2015.

ARONSON, Theo, *A Family of Kings: The Descendants of Christian IX of Denmark*, Borough, Lume Books, 2020.

BADEA-PĂUN, Gabriel, *Carmen Sylva: Uimitoarea Regină Elisabeta a României*, Bucharest, Humanitas, 2008.

de BEAUVOIR, Simone, *The Second Sex*, London, Lowe and Brydone Ltd., 1956.

BÉLANGER, C. et al., *Histoire générale de la presse française*, vol.3: 1871-1940, Paris, PUF, 1972.

BEURIER, Joelle, *Photographier la Grande Guerre, France-Allemagne: héroïsme et violence dans les magazines*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2016.

BIBESCU, Martha, *Some Royalties and a Prime Minister. Portraits from Life*, New York, D. Appleton and Company, 1930.

BOIA, Lucian, *Germanofilii: Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Bucharest, Humanitas, 2014.

BULEI, Ion, *Conservatori și conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, Bucharest, 2000.

BULEI, Ion, *Maria. O regină în război*, Bucharest, Litera, 2019.

CADBURY, Deborah, *Queen Victoria's Matchmaking: The Royal Marriages that Shaped Europe*, London, Bloomsbury, 2017.

CARR, Catrine, *King, Kaiser, Tsar: Three Royal Cousins Who Led the World to War*, New York, Walker & Co., 2006.

CIUPALĂ, Alin, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Bucharest, Polirom, 2017.

CIUPALĂ, Alin, "Epidemia de tifos exantematic din România în perioada Primului Război Mondial I. Origini și răspândire", in Daniela Zaharia (ed.), *Epidemii în istorie*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2020.

COLLINS, Frederick L., *This King Business: Intimate Accounts of Royalty*, New York, The Century Co., New York, 1923.

CORTI, Caesar E., *The English Empress: A Study in the Relations Between Queen Victoria and Her Eldest Daughter, Empress Frederick of Germany*, London, Cassell & Co., 1957.

CRISTESCU, Sorin (ed.), *Misiunea Contelui Czernin în România*, Bucharest, Editura Militară, 2016.

CRISTESCU, Sorin (ed.), *Regele Ferdinand cel Loial. Din amintirile contemporanilor săi*, Bucharest, Corint Books, 2022.

ELSBERRY, Terence, *Marie of Romania. The Intimate Life of a 20th Century Queen*, London, Cassell, 1973.

ERICKSON, Carolly, *Alexandra. The Last Tsarina*, New York, St. Martin's Press, 2001.

GAUTHIER, Guy, *Missy, Regina României*, Bucharest, Humanitas, 2008.

GELARDI, Julia P., *Born to Rule: Five Reigning Consorts, Granddaughters of Queen Victoria*, New York, St. Martin's Griffin, 2005.

GELARDI, Julia P., *From Splendour to Revolution*, New York, St. Martin's Griffin, 2011.

GILBERT, Martin, *The Challenge of War: 1914-1916*, London, William Heinemann Ltd., 1971.

GLENCROSS, Matthew (ed.), *The State Visits of Edwards VII – Reinventing Royal Diplomacy for the 20th Century*, London, Palgrave MacMillan, 2015.

GLENCROSS, Matthew (ed.), *Royal Heirs and the Uses of Soft Power in 19th Century Europe*, London, Palgrave MacMillan, 2016.

GLENCROSS, Matthew (ed.), *Monarchies and the Great War*, London, Palgrave MacMillan, 2018.

HALL, Coryne, *Rasputin's Killer and His Romanov Princess*, Stroud, Amberley Publishing, 2023.

HITCHINS, Keith, *Ion I. C. Bratianu – Romania*, London, Haus Historues, 2011.

HITCHINS, Keith, *Romania: 1866-1947*, Bucharest, Humanitas, 2013.

ION, Narcis Dorin et al., *Regina Elisabeta a României. Un secol de eternitate*, Sinaia, Muzeul Național Peleş, 2019.

IORDACHE, Anastasie, *Ion I.C. Brătianu. Un corifeu al democrației și al liberalismului românesc*, Bucharest, Editura Albatros, 2007.

KING, Greg, *The Last Empress: The Life and Times of Alexandra Feodorovna, Tsarina of Russia*, New York, Carol Publishing Group, 1996.

KORNEVA, Galina and CHEBOKSAROVA, Tatiana, *Grand Duchess Marie Pavlovna*, California, Eurohistory, 2014.

LEON, George B., *Greece and the Great Powers, 1914-1917*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1974.

LIEVEN, DominiC, *Nicholas II: Twilight of the Empire*, New York, St Martin's Press, 1993.

MACMILLAN, Margaret, *The War that Ended Peace*, London, Profile Books, 2013.

MAGER, Hugo, *Elizabeth, Grand Duchess of Russia*, New York, Carroll & Graf Publishers Inc., 1998.

MAMINA, Ion, *Consilii de Coroană*, Bucharest, Editura Enciclopedică, 1997.

MANDACHE, Diana, *Viva Regina Maria*, Bucharest, Corint Books, 2016.

MARCUS, Della L., *Her Eternal Crown: Queen Marie of Romania and the Bahá'í Faith*, Oxford, George Ronald, 2000.

MAY, Arthur J. May, *The Passing of the Habsburg Monarchy. Volume 1*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1966.

MCCRONE, David and BECHHOFER, *Understanding National Identity*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

MCLEAN, Roderick, *Royalty and Diplomacy in Europe: 1890-1914*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

MONTEFIORE, Simon Sebag, *The Romanovs: 1613-1918*, London, Weidenfeld & Nicolson, 2016.

NEGOIȚĂ, Cătălin (ed.), *Presa Primului Război Mondial*, Bucharest, Tritonic, 2015.

NEGOIȚĂ, Cătălin (ed.), *Mediamorfoze III. Jurnaliști și scriitori în tranșeele Marelui Război*, Bucharest, Tritonic, 2017.

NEGOIȚĂ, Cătălin (ed.), *Mediamorfoze IV. Și presa a creat România*, Bucharest, Tritonic, 2018.

NICOL, Donald M., *The Immortal Emperor: The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.

OTU, Petre, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Bucharest, Litera, 2022.

PAKULA, Hannah, *The Last Romantic*, New York, Simon & Schuster Inc., 1895.

POPA, Vasile, *Misiunea Generalului Coandă la STAVKA. 1916-1917*, Bucharest, Editura Militară, 2010.

QUINLAN, Paul D., *Regele Playboy — Carol al II-lea al României*, Bucharest, Humanitas, 2008.

RAPPAPORT, Helen, *Four Sisters. The Lost Lives of the Romanov Grand Duchesses*, London, Pan MacMillan, 2014.

RAPPAPORT, Helen, *The Race to Save the Romanovs*, London, Windmill Books, 2019.

READ, Piers Paul, *The Templars*, Boston, Da Capo Press, 2006.

RITTER, Gerhard, *The Sword and the Sceptre: The Problem of Militarism in Germany. Volume 3: The Tragedy of Statesmanship. Bethmann Hollweg as War Chancellor, 1914-1917*, Miami, University of Miami Press, 1972.

RÖHL, John C.G., *Wilhelm II: Into the Abyss of War and Exile, 1910-1941*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

SCURTU, Ioan, *Istoria României în timpul celor patru Regi. Regele Ferdinand*, Bucharest, Editura Enciclopedică, 2010.

SETON-WATSON, R.W., *A History of the Romanians*, Cambridge, Cambridge University Press, 1934.

SICCARDI, Cristina, *Elena. La regina mai dimenticata [Elena. The Most Forgotten Queen]*, Paoline Editoriale Libri, Milano, 1996.

SMITH, Douglas, *Rasputin: Faith, Power and the Twilight of the Romanovs*, London, MacMillan, 2017.

SPECTOR, Sherman D., *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ion I.C. Brătianu*, New York, Bookman Associates Inc., 1962.

von STACKELBERG, Natalie, *The Life of Carmen Sylva – Queen of Roumania*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Limited, 1890.

STOBART, Mabel A.B., *War and Women – from Experience in the Balkans and Everywhere*, G. Bell & Sons, Ltd., London, 1913.

STONE, Norman, *The Eastern Front: 1914-1917*, London, Penguin Books, 1998.

STRACHAN, Hew, *The First World War: To Arms*, Oxford, Oxford University Press, 2003.

SULLIVAN, Michael John, *A Fatal Passion. The Story of Victoria Melita, the Uncrowned Last Empress of Russia*, Random House, New York, 1997.

SYKES, Christopher, *Nancy. The life of Lady Astor*, New York, Harper & Row Publishers, 1972.

TORREY, Glenn E., *Romania and World War One*, Iasi, Centre for Romanian Studies, 1999.

TORREY, Glenn E., *The Romanian Battlefield in WWI*, Lawrence, University Press Kansas, 2011.

WALSH, Edmund A., *The Fall of the Russian Empire. The Story of the Last of the Romanovs and the Coming of the Bolsheviks*, Boston, Little Brown & Co., 1928.

WILSON, A.N., *Prince Albert. The Man Who Saved the Monarchy*, London, Atlantic Books, 2019.

ONLINE SOURCES

French press:

- Bibliothèque Nationale de France, Gallica: <https://gallica.bnf.fr>

British press:

- Daily Mail historical archive portal: <https://www.gale.com/intl/c/daily-mail-historical-archive>
- The British Newspaper Archive: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>
- The Times historical archive portal: <https://www.thetimes.co.uk/archive>

American press:

- Library of Congress, digital collections: <https://www.loc.gov/collections/>
- Newspapers™ by Ancestry®: <https://www.newspapers.com/>
- The New York Times historical archive portal: <https://timesmachine.nytimes.com/>

German press:

- Deutsche Digitale Bibliothek, Deutsches Zeitungsportal: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/newspaper>

Austrian press:

- Österreichische Nationalbibliothek, ANNO Historische Zeitungen und Zeitschriften: <https://anno.onb.ac.at/>